

Duhovni aspekt kao komponenta ocjelovljenja odgoja i obrazovanja

UDK: 130.123.4:37.013.2

Prethodno priopćenje

Primljeno: 20. 03. 2017.

Dr. sc. Martina Kolar Billege¹
Učiteljski fakultet,
Sveučilišta u Zagrebu
martina.kolar@ufzg.hr

Dr. sc. Kata s. Amabilis Jurić²
Katolički bogoslovni fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
sestraamabilis@gmail.com

Sažetak

U teorijskom se dijelu ovoga rada ukazuje na to da odgoj i obrazovanje, među ostalim, obuhvaća i duhovni aspekt. Svi promatrani elementi (ljubav, kreativnost, empatija, otvorenost, smisao, mudrost, moralnost, sloboda, odgovornost, prihvaćanje i dr.) sastavnice su širega društvenoga, kulturnog i prirodnog konteksta, a u ovom su radu promatrane kao komponente duhovnoga aspekta povezanoga s odgojem i obrazovanjem.

¹ Martina Kolar Billege viša je asistentica na Katedri za hrvatski jezik i književnost, scensku i medijsku kulturu. Doktorirala je temom iz metodike hrvatskoga jezika. Znanstveni i stručni radovi interdisciplinarno su usmjereni poučavanju i ocjenjivanju hrvatskoga jezika u primarnom obrazovanju. Objavila je više znanstvenih radova i jednu knjigu te je suautorica udžbenika za hrvatski jezik.

² Kata s. Amabilis Jurić viša je asistentica na Katedri za Religioznu pedagogiju i katehetiku. Doktorirala je iz duhovnosti vjeroučitelja laika. Znanstveni i stručni radovi interdisciplinarno su usmjereni na vjerski odgoj, duhovnost i duhovnu formaciju vjeroučitelja i učitelja. Objavila je više znanstvenih i stručnih radova i knjigu *Duhovnost vjeroučitelja laika u Hrvatskoj*.

Konkretna očitovanja duhovnoga aspekta kao jednoga od komponenata ocjelovljenja odgoja i obrazovanja prepoznata su u iskazima učitelja (N=204) u odgovorima na pitanja o izboru učiteljskoga zvanja i ustrajanja u tom zvanju. Dobiveni rezultati pokazuju da je u najvećem udjelu zastupljena *ljubav* (prema djeci i prema poučavanju) kao poticaj za izbor i ustrajanje u učiteljskom zvanju.

Ključne riječi: duh, duhovni aspekt, odgoj, obrazovanje, učitelj

Uvod

U suvremenom se društvu uočava pojava preispitivanja postojećega vrijednosnog sustava te se iskazuju potrebe za dubljim promišljanjem humanističkih vrijednosti. U tom se kontekstu promišlja i „filozofija“ našega odgojno-obrazovnog sustava, odnosno već se dugi niz godina postavljaju pitanja o tome kakvoga čovjeka želimo obrazovati i odgojiti. Matulić (2006.) te Mandarić i Razum (2015.) navode da je pitanje o čovjeku ključno pitanje svih odgojno-obrazovnih ciljeva, sadržaja, metoda i obrazovnih reformi. Prema navedenim autorima, bez jasnoga odgovora na to pitanje, nastaju jednostrane koncepcije obrazovanja i reformi.

Društveno-kulturni i politički kontekst također utječe i na svijet mladih, na njihove vrijednosti, želje, probleme, načine promišljanja. Mnogi problemi s kojima se danas suočavaju učitelji u školskom odgojno-obrazovnom sustavu u znatnoj su mjeri tek simptomi složenijih promjena koje se događaju u suvremenom svijetu (Razum, 2007.).

Velik broj europskih zemalja razvija i mijenja svoje odgojno-obrazovne sustave s povećanim interesom za etičku i moralnu perspektivu odgoja i obrazovanja. Taj proces nije mimoišao ni Republiku Hrvatsku u kojoj je u tijeku intenzivan i složen rad na unapređenju kvalitete odgoja i obrazovanja prema sličnim načelima. Jedno od ključnih pitanja tih promjena jest pitanje odgoja i vrijednosti, a promišljanje o tome nezamislivo je bez integracije duhovnoga aspekta u odgoj i obrazovanje (Razum, 2007.).

Vodič kroz Hrvatski nacionalni obrazovni standard (2005.) u vezi s duhovnim aspektom, kao komponentom ocjelovljenja odgoja i obrazovanja, ističe da zadaća škole nije samo stjecanje i razvijanje znanja, sposobnosti i umijeća, nego i usvajanje vrijednosti, stavova i navika koje omogućuju cjelovit razvoj osobnosti. Škola je pozvana, osim učenja i poučavanja, odgojno djelovati, odnosno ostvarivati odgojne ciljeve. U ljestvici nabrojanih odgojnih ciljeva škole, među ostalima, ističe se promicanje osjećaja za lijepo i za duhovni aspekt postojanja (MZOŠ, 2005.).

U ovom radu želi se ukazati na to da je ocjelovljenje odgoja i obrazovanja moguće uz uvažavanje i duhovnoga aspekta. U prilog tome govori i istraživanje provedeno među učiteljima u čijim su iskazima prepoznata konkretna očitovanja istoga, kao važnoga elementa opredjeljivanja i ustrajanja u učiteljskom zvanju.

Teorijski okvir

Na prijelazu iz drugoga u treće tisućljeće pitanje duha odnosno duhovnosti postaje jedno od središnjih zanimanja suvremenoga čovjeka raznih kultura i religija, ali i agnostika i ateista. U prilog tome govore i znanstvena otkrića najnovijih znanstvenih istraživanja na području prirodnih, biomedicinskih i humanističkih znanosti o neophodnosti proučavanja i razvoja znanosti o čovjekovu duhu kao integrativnom dijelu ljudskoga bića. Sustavnim istraživanjima u tom području bave se uvaženi svjetski znanstvenici, epigenetičari: Amen (2003.), Collins (2008.), Coreth (1986.), Golub i Paar (2006.), Ivančić (2006.), Jakovljević (2010.), Kandel (2007. i 2012.), Lipton (2007.) i Zohar i Marshall (2002.). I znanstvenici iz drugih područja znanosti (filozofi, psiholozi, sociolozi i drugi) u svoja istraživanja uključuju elemente koje u ovome radu promatramo kao konkretna očitovanja duhovnoga aspekta. Ti su elementi: ljubav, kreativnost, empatija, otvorenost, smisao, mudrost, moralnost, sloboda, odgovornost, prihvaćanje i dr. Zapravo je pitanje duhovnosti, odnosno prisustva ili odsustva svih navedenih sastavnica u društvu, danas u tolikoj mjeri osviješteno da bi se moglo svrstati u *znakove vremena* koji upućuju na istinsku potrebu današnjega čovjeka i svijeta.

Odmah na početku valja ukazati na činjenicu da se duhovnost ne može poistovjetiti s religioznošću jer je ona u svome značenju daleko šira od religioznosti. Moguće je biti duhovan, a pritom ne i religiozan te je jednako moguće biti religiozan, ali pritom ne i duhovan (Miljković i Rijavec, 2008).

Duh je integrativna sastavnica ljudskoga bića, antropološko-filozofski utemeljen i kao takav može se i treba razvijati u odgojno-obrazovnom sustavu. Stoga se i UNESCO-va organizacija zalaže da se u suvremenom odgoju i obrazovanju, u društvu koje se sve više globalizira, promiče humanizam s duhovnom aspektom (Hoblaj, 2006.). U smislu humanističkoga pristupa odgoju i obrazovanju postoji društveni konsenzus o tome da je potrebno odgajati brižne, iskrene, poštene, odvažne i mudre mlade ljude, ali ne postoji konsenzus o tome koje su temeljne osobine ličnosti i vrline koje bi trebalo razvijati (Park, 2004).

Duhovni aspekt kao komponenta ocjelovljenja odgoja i obrazovanja uključuje odgoj za vrijednosti, a „učinak obrazovanja i odgoja na ponašanje veći je ako između kognitivne, čuvstvene i ponašajne sastavnice sadržaja edukacije postoji sklad“

(Pastuović, 2012., 131). Analizom tema zastupljenih u stručnom usavršavanju učitelja u Republici Hrvatskoj od 2011. do 2017. godine, prema podacima iz Arhiva stručnih skupova Agencije za odgoj i obrazovanje, uočava se vrlo mala prisutnost tema koje obuhvaćaju sadržaje vezane za vrednote u okviru duhovne dimenzije. To su ove teme: *Poticaji učitelju za mudra, estetska i etička postignuća u nastavi materinskoga jezika* (Vesna Budinski, 2011./2012.); *Tko su dobri ljudi?* (Majda Rijavec, 2011./2012.); *Uzdanje i strpljivost učitelja* (Tomislav Ivančić, 2011./2012.); *Učitelj pred pitanjem o smislu vlastitog poziva* (Draženko Tomić, 2012./2013.); Čovjek i njegove težnje za istinom, dobrotom i ljepotom (Ozana Krajačić i Josip Čulumović, 2013./2014.)

S obzirom na sve navedeno, možemo predložiti uključivanje poučavanja i odgajanja učitelja o elementarnim sastavnicama duhovnoga u okviru edukacije unutar odgojno-obrazovnog sustava. U širem se društvenom kontekstu pojavljuju apeli za promjenama u cjelokupnom društvu, pa i u odgojno-obrazovnom sustavu: „Hrvatskom narodu kao kruh svagdašnji trebaju duhovna obnova i moralna preobrazba. Bez moralne preobrazbe nema odgojne, bez odgojne preobrazbe nema sposobnih i čestitih ličnosti, ljudi, naroda, a bez takvih ljudi i naroda nema i ne može biti napretka ni bolje hrvatske budućnosti“ (Vukasović, 2008., 45). Nedvojbeno je da bi najnovija cjelovita kurikularna reforma školstva trebala interdisciplinarno razmatrati i po mogućnosti uključiti duhovnost kao jednu od komponenata cjelokupnoga odgoja i obrazovanja.

2.1. Pojmovna određenja

Budući da pojam *duhovnost* sadrži u sebi riječ *duh*, ponajprije ćemo kratko objasniti neka od značenja te riječi. U hrvatskom jeziku riječ *duh* dolazi od staroslavenske i praslavenske riječi *duxъ* a označava svijest, moć ili sposobnost da se misli i spoznaje (Hrvatski jezični portal, 2017.), dok je u kolokvijalnom govoru često sinonim za *dušu*, ali se s njom ipak ne može poistovjetiti. *Duša* je u religijskom poimanju nematerijalni princip čovjekova života.

Savršeno je jasno načelno razlikovanje *duha* od *duše*. Svaki čovjek ima dušu, takva mu je priroda, a duhovnost može biti u čovjeku zatomljena. Duh je najviše svojstvo duše, njezin smisao, koji unosi cjelovitost, jedinstvo, smislenu vezu u duševni i duševno-tjelesni čovjekov život. Duša je fragmentarna, djelomična, a duh je cjelovit i univerzalan. Stoga je, kako se može zaključiti iz Berdjajevih riječi, čovjek cjelovito biće, duhovno-duševno-tjelesni organizam. *Duhovnost* nije suprotnost *tijelu* ili *materijalnome*, nego znači njegovo preobraženje, postignuće najviše kvalitete cjelovitoga čovjeka, ostvarenje osobnosti. On smatra da se duha ne može racionalno definirati jer se definicijom pretvara u objekt, a duh je ipak subjekt. O duhu se ne

može napraviti pojam, ali je moguće uočiti njegove znakove koji se očituju kao sloboda, smisao, stvaralačka djelatnost, vrijednost, cjelovitost, ljubav (Berdjajev, 1985.).

Nadalje, *duh* u čovjeku označava njegovu osobnost, posebno intelektualne i karakterne osobine. Poznato je također da se i mentalitet naziva duhom; tako se npr. govori o duhu nekog društva, o duhu vremena, o modernome duhu itd., čime se označuju idejne, socijalne, moralne, umjetničke i političke značajke nekog kolektiva, povijesnog razdoblja ili nekog djela. U raznim religijama duh je božanstvo ili bog, tako je u kršćanstvu Bog apsolutni duh (Ivančić, 2006.a).

Treba također imati na umu da duh i duhovnost nisu isto što i religioznost, koja predstavlja jednu od struktura čovjekove duhovne perspektive. Duh u čovjeku prepoznajemo po slobodi od prostora i vremena, po transcendentnosti, kreativnosti, moralnosti, intuitivnosti, sposobnosti za preobražaj, po autorefleksivnosti, spoznaji cjeline, biti, po mudrosti. Nadalje, duh je svijest i samosvijest, duh nas osposobljava za znanstvena istraživanja, za kulturu, socijalnu dimenziju, za ljubav, sućut, razumijevanje, za dogovornost, za vjeru u Boga (Ivančić, 2006.b).

U definiranju *odgoja* valja spomenuti da hrvatski pedagog i filozof Pavao Vuk-Pavlović (1932., 206) definira odgoj kao „općečovječansko služenje čovječanstvu. Točno uzevši ima samo općečovječanskog, općeljudskog odgoja ili ga uopće nema“. Tu činjenicu potvrđuju i promišljanja Edgara Morina (2001.) o odgoju kao „antropološkoj univerzalnosti“. Osim toga, kad govorimo o odgajanju, onda ne smijemo previdjeti činjenicu da se radi o dugotrajnom i vrlo složenom procesu razvijanja, izgrađivanja i oblikovanja čovjeka kao ljudskoga bića sa svim njegovim ljudskim odlikama, tjelesnim i duhovnim sposobnostima.

Temeljni smisao odgajanja, odnosno njegova bitna uloga, ne sastoji se u stjecanju znanja, nego u ljudskome izgrađivanju u kojemu se pojedinac usmjerava, obogaćuje, oplemenjuje, preobražava i izgrađuje u čovjeka kao vrijednosno biće. Dakle, radi se o čovjekovu očovječenju, uljuđivanju, procesu u kojem čovjek raste u svojoj čovječnosti. Stoga je glavna svrha odgajanja, prema Vukasoviću (2013.), izgradnja osobnosti s obilježjima istinskog humanizma, smisla za vrijednosti, čovjekoljublja s najplemenitijim ljudskim odlikama. Takva je osobnost vrijednost sama po sebi. U izgrađivanju takve osobnosti odgoj se može definirati kao bitno i primarno služenje osobi, pri čemu odgojitelj svoju autentičnost temelji na besplatnoj ljubavi, pažnji otvorenoj za susret i raspoloživosti koja uključuje prihvaćanje, slušanje, istinsku interakciju i empatiju (Mandarić i Razum, 2015.). Gore navedenoj uslužbenoj karakteristici ljubavi, valjalo bi pridodati i njezine stvaralačke značajke, koje zaslužuju temeljitiju elaboraciju, što u ovom radu nije moguće zbog prostorne ograničenosti.

U kontekstu odgojno-obrazovne djelatnosti često je prenaplašena dimenzija obrazovanja čime su odgojna funkcija i njezino moralno-vrijednosno uporište gotovo

zanemareni. U suvremenoj se školi više obrazuje nego što se odgaja, školski su kurikuli više ispunjeni obrazovnim nego odgojnim sadržajima, više se vrednuju kognitivni nego afektivni ishodi (Pastuović, 2012.). Pritom ne smijemo smetnuti s uma da vrijednosti osmišljavaju, obogaćuju i produhovljuju ljudski život. Bez njih je ljudski život prazan, pust, promašen, posve bezvrijedan život u „tami vrijednosne noći“ (Pavlović, 1932.). Bežen (2008.) ističe da su odgoj i obrazovanje dva međusobno tijesno povezana, ali ipak različita pojma za dvije isprepletene i nerazdvojne djelatnosti, koje se zbivaju istodobno, a glavna im je svrha osposobljavanje ljudske jedinice za samostalan život u ljudskom društvu.

Duhovni profil učitelja u odgojno-obrazovnom procesu

U novije se vrijeme raspravlja o promjenama u hrvatskom školstvu, o ulozi škole kao odgojne ustanove, pa se prema tome osobita pozornost treba usmjeriti na učitelja/odgojitelja koji je neizostavni subjekt u odgoju i obrazovanju. Stoga se nameću pitanja o tome tko je i kakav treba biti učitelj/odgojitelj te koja je njegova uloga u odgojno-obrazovnom procesu. Ubraja li se u sastavni dio učiteljeve kompetencije i njegov duhovni aspekt?

Ako shvaćamo da je učitelj pretpostavka svakoga uspjeha u odgoju i obrazovanju, onda je odgoj i obrazovanje za njegovo zvanje i sustavno stručno usavršavanje prioritet u procesu unapređivanja odgojno-obrazovnoga sustava u Hrvatskoj. Formalne obrazovne sustave često se, s pravom, optužuje da onemogućavaju osobno ispunjenje time što silom pokušavaju sve staviti u isti intelektualni i kulturalni kalup, a ne vode dovoljno računa o raznolikosti talenata i sposobnosti, odnosno osobnosti dionika toga sustava, a to su i učitelj i učenik. Primjerice, u odgojno-obrazovnom procesu zanemaruje se poticanje sposobnosti imaginacije, osjećaja za ljepotu te percepcija duhovne aspekta postojanja. UNESCO-vo međunarodno povjerenstvo za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće odlučno je potvrdilo temeljno načelo da obrazovanje mora pridonijeti svestranom razvitku svakoga pojedinca, a to znači razvitku i duha i tijela, inteligencije, senzitivnosti, smisla za ljepotu, osobne odgovornosti i duhovnih vrijednosti (Delors, 1998.). Učiteljima se, dakle, tijekom akademskoga obrazovanja i kasnije, tijekom stručnoga usavršavanja, treba ponuditi mogućnost cjelovitoga profesionalnog rasta i razvoja, a to podrazumijeva uključivanje sadržaja vezanih uz konkretna očitovanja duhovnog aspekta odgoja i obrazovanja kako bi učitelj mogao posredovati i duhovne vrijednosti.

Suvremeni bi učitelj u svakom pojedinom učeniku trebao otkriti *blago*, a to znači otići korak dalje od običnoga instrumentalnoga shvaćanja obrazovanja kao procesa kojem se pojedinac prepušta kako bi postigao određene ciljeve ka procesu koji ističe

razvitak potpune osobe, uvažavajući pritom i njezinu duhovni aspekt – *učiti biti* uz *učiti znati, učiti činiti, učiti živjeti zajedno* (Delors, 1998.).

Duhovni profil učitelja svakako treba tražiti u učiteljevu *biti* gdje je on pozvan *biti* posrednikom između spomenutih duhovnih vrijednosti i kulture, osoba dijaloga, čovjek moralnih i etičkih sposobnosti koje prenosi. „Učitelj stvara *duhovno*, tj. interkulturalno, moralno-etičko, socijalno, estetsko i egzistencijalno ozračje u kojem učenik odrasta i razvija se u samosvojno biće“ (Sović, 1992., 486).

Možemo konstatirati da za ispunjenje odgojno-obrazovnih zadaća, ne samo suvremene hrvatske škole, nego i na međunarodnoj razini, osim općeljudskih i stručnih, neminovno su potrebne i duhovne kvalitete učitelja, odnosno odgojitelja. Za ostvarenje toga zadatka potrebni su nam „zdravi, sposobni i čestiti ljudi poput kruha, ljudi čista uma, spretnih ruku, snažne volje i čiste savjesti koji mogu i hoće biti nositelji svekolikog gospodarskog, društvenog, kulturnog, demografskog, duhovnog i moralnog napretka“ (Vukasović, 2010., 99). To drugim riječima znači da je učitelj pozvan uključiti se i angažirati u ostvarivanju odgojnog *itinerara* utemeljenoga na dubokim duhovnim uvjerenjima i ljudskim vrednotama (Schepens, 2007.).

U istraživanju kvaliteta učitelja, koje bi se izričito odnosile na njegovu duhovnost, u suvremenoj literaturi nisu sustavno obrađene duhovne karakteristike, no ipak nailazimo na promišljanje o duhovnom liku učitelja (Baloban, 1995.). Učitelj je pozvan u odgojno-obrazovnom procesu stvarati *ozračje povjerenja*, razvijati *stavove autentičnosti, otvorenosti, prihvaćanja samoga sebe i drugih*, njegovati *empatijsko razumijevanje učenika*, truditi se *prihvaćati osobe u različitosti* (Jurić, 2006.).

Značajka duhovnoga profila školskoga učitelja koji pronalazi put k razumijevanju i ljubavi za svoje učenike, evidentna je u rečenici: „Što učitelj više voli svoju djecu, tim više supati i suosjeća s njima“ (Halbfas, 1982., 215). Prema Halbfasovu shvaćanju, da bi se ispravno znali ophoditi s navedenim poteškoćama, školskim se učiteljima treba omogućiti sustavan rast u duhovnosti kako bi mogli i učenike usmjeravati prema duhovnim vrijednostima kao neizostavnim komponentama odgoja i obrazovanja.

U ovome radu istražujemo i navodimo neke konkretne komunikacijske kvalitete iz kojih se može zamijetiti učiteljev duhovni profil koji će mu pomoći u cjelovitom pristupu odgoju i obrazovanju.

Metodologija istraživanja

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja bio je identificirati elemente konkretnoga očitovanja duhovnog aspekta u iskazima učitelja u odgovorima na pitanja o izboru učiteljskoga zvanja i ustrajanju u tome zvanju.

Istraživački problem

Problem istraživanja bio je ispitati koje je konkretno očitovanje duhovnog aspekta najzastupljenije u iskazima učitelja te postoji li statistički značajna razlika u zastupljenosti prepoznatih očitovanja istoga.

Hipoteza

Pretpostavljamo da će se najzastupljenije konkretno očitovanje duhovnog aspekta u iskazima učitelja odnositi na ljubav kao argument opredjeljenja za njihovo zvanje.

Uzorak

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku (N= 204). U istraživanju su sudjelovali učitelji razredne nastave iz RH. Uzorak se sastojao od 93,1 % ispitanika ženskoga spola i 6,9% ispitanika muškoga spola. Raspodjela ispitanika po stažu jest ovakva: 21,1 % ispitanika ima od 1 do 10 godina radnoga staža, 20,6 % ispitanika ima od 11 do 20 godina radnoga staža, 38,7 % ima od 21 do 30 godina radnoga staža i 19,6 % ispitanika ima više od 30 godina radnoga staža. U uzorku je 42,2 % ispitanika s višom stručnom spremom i 57,3 % ispitanika s visokom stručnom spremom te 0,5 % ispitanika sa stupnjem magistra / magistre znanosti.

Postupak istraživanja

Istraživanje je provedeno tijekom travnja i svibnja 2017. godine. Ispitanici su odgovarali na dva pitanja otvorenoga tipa: *Zašto sam se opredijelila/opredijelio za učiteljsko zvanje?* i *Što me potiče da u tom zvanju ustrajem?* Ispitanici su za pisanje odgovora imali 30 minuta. (Neki su napisali tek po koju riječ a neki i po više rečenica pa bi u narednim istraživanjima to svakako trebalo kontrolirati.)

Autorice rada konsenzusno su ustanovile koji se elementi konkretnoga očitovanja duhovnog aspekta mogu prepoznati u odgovorima ispitanika te ih odredile za

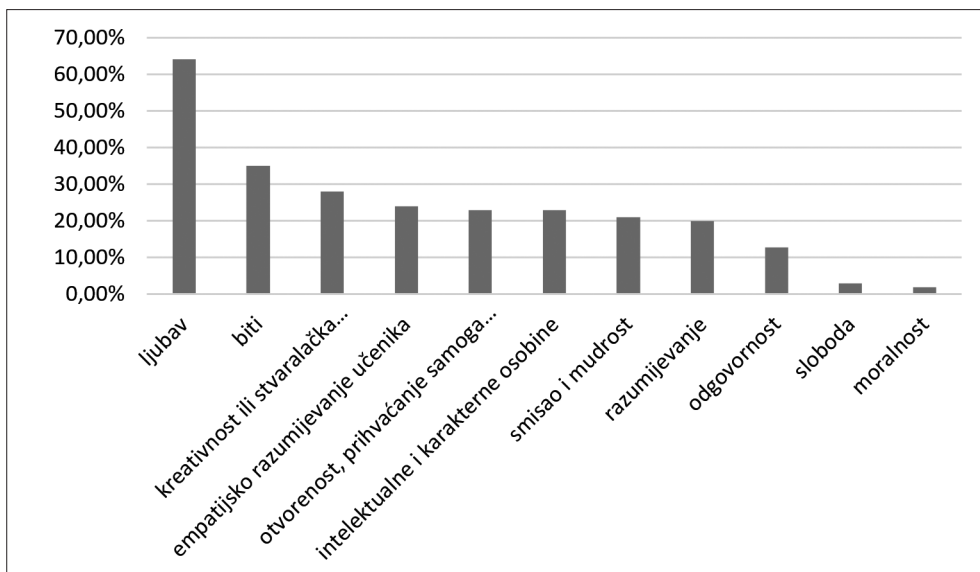
potrebe ovoga rada. Odgovori su na temelju kvalitativne analize odgovora grupirani u ove kategorije:

- ljubav (npr.: *Volim djecu i učiteljski posao*);
- biti (npr.: *Ja sam jednostavno učiteljica i ne mogu se zamisliti da radim nešto drugo*);
- kreativnost / stvaralačka djelatnost (npr.: *Prilika za više bolje i kreativnije*);
- empatijsko razumijevanje učenika (npr.: *Razumijevanje svakoga dana i svakoga učenika*);
- intelektualne i karakterne osobine (npr.: *Želim znati i prenositi znanje; mogućnost da cijeli život budem dijete*);
- otvorenost, prihvaćanje sebe i drugog (npr.: *Veseli me iskrenost i otvorenost dječjih misli i postupaka*);
- smisao i mudrost (npr.: *Danas kad čovjek postaje nebitan, postaje broj, učitelj pomaže lijepim riječima, slušanjem i savjetom*);
- razumijevanje (npr.: *Djeci treba pristupiti onako kako njihove glavice razumiju*);
- odgovornost (npr.: *Ostavljaj trag u nečijem životu*);
- sloboda (npr.: *Slobodna sam odabirati puteve poučavanja i dosezati sa učenicima vrhunac*);
- moralnost (npr.: *Dječje oči čitači su dobra, zato svaki svoj postupak vrednujem i pazim što ću time postići*).

Rezultati istraživanja

Rezultati istraživanja pokazuju da su se ispitanici (N = 204) u odgovorima najčešće očitovali o *ljubavi* kao poticaju za izbor i ustrajanje u učiteljskome zvanju. To je konkretno očitovanje duhovnoga aspekta uočeno u odgovorima 64,2 % ispitanika. *Biti* kao element duhovnoga aspekta uočen je u iskazima 35 % ispitanika, kreativnost ili stvaralačka djelatnost evidentirana je u odgovorima 28 % ispitanika kao aspekt na temelju koje su izabrali svoje zvanje ili ustrajali u tom zvanju. Slijede empatijsko razumijevanje učenika (24 %), otvorenost i prihvaćanje sebe i drugoga (23 %), intelektualne i karakterne osobine (23 %), smisao i mudrost (21,1 %), razumijevanje (20 %), odgovornost (12,7 %), sloboda (3 %) i moralnost (2 %). Rezultati su grafički prikazani na Slici 1.

Kvalitativna analiza odgovora ispitanika pokazala je da su svoj izbor zvanja utemeljili na *ljubavi* koju u svojim iskazima opisuju kao ljubav prema djeci i prema prenošenju znanja. *Biti* kao element duhovne dimenzije prepoznat je u odgovorima u kojima svoje zvanje učitelji poistovjećuju s temeljem svoga postojanja, tj. sa svojim

Slika 1. Postotni udio konkretnih očitovanja duhovne dimenzije u odgovorima ispitanika (N = 204)

bitkom. Ta su dva konkretna očitovanja duhovnoga aspekta (ljubav i biti) „stožerna“, a ostali navedeni i analizirani elementi samo su detaljnija konkretizacija navedenoga. Važno je naznačiti da ih se samo uvjetno može promatrati izdvojeno od *ljubavi* i *biti*. „Ljubav je milosrdno prihvaćanje i poštivanje sebe i drugih“ (Caddy i Platts, 1994., prema: Bratanić, 1997.), pa ta definicija ukazuje na povezanost elemenata *empatijsko razumijevanje* učenika, *otvorenost i prihvaćanje sebe i drugih* te *razumijevanje*.

Rezultati Friedmanovog testa ($H = 323,010$; $df = 10$; $p < 0,01$) pokazuju statističku značajnost razlike između konkretnih očitovanja, a prosječni rangovi prikazani su u Tablici 1.

Rezultati u Tablici 1. prikazuju postojanje statistički značajne razlike između *ljubavi* i svih drugih konkretnih očitovanja duhovnoga aspekta, odnosno možemo zaključiti da je *ljubav* najzastupljenija.

Rasprava

U rezultatima istraživanja može se uočiti da je *ljubav* najzastupljenija u odgovorima ispitanika o razlozima za izbor učiteljskoga zvanja i ustrajanje u tom zvanju. Istraživanje Čudine-Obradović (2008.) na uzorku od 170 studenata i studentica upisanih na Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu ak. god. 2005. / 2006. pokazuje

Tablica 1. Prosječni rangovi – vrijednost iz Friedmanovog testa

	Rangirana aritmetička sredina
ljubav	8,26
biti	6,64
kreativnost ili stvaralačka djelatnost	6,24
njegovati empatijsko razumijevanje učenika	6,05
intelektualne i karakterne osobine	5,99
otvorenost, prihvaćanje samoga sebe i drugog	5,99
smisao i mudrost	5,88
razumijevanje	5,83
odgovornost	5,43
sloboda	4,86
moralnost	4,83

da gotovo 89 % ispitanika želi završiti studij i postati učitelj/učiteljica. Ista autorica uzorak ispitanika svrstava u tri skupine s obzirom na motivaciju upisa. Rezultati istraživanja pokazuju da je 48 % ispitanika (N = 170) ekstrinzično motivirano za učiteljsko zvanje (omogućuje im najbolje usklađivanje obiteljske i radne uloge), 28 % ispitanika intrinzično je motivirano (motivira ih ljubav za posao, altruizam i društveni ideali), a 24 % ispitanika bili su „prisiljeni“ izabrati to zanimanje.

Uspoređujući navedeno istraživanje i rezultate dobivene u ovom istraživanju, moguće je zaključiti da se *ljubav* javlja kod većeg postotka ispitanika koji su počeli raditi u školi i ondje rade, nego kod ispitanika koji su tek upisali učiteljski studij.

Zanimljiva je razlika u konkretnim očitovanjima duhovnoga aspekta *slobode* i *moralnosti* koja su statistički značajno manje zastupljena od svih drugih konkretnih očitovanja, odnosno zastupljene su u manje od 5 % iskaza ispitanika o elementima važnima za izbor i ustrajanje u učiteljskom zvanju (Tablica 1.). Pretpostavljamo da se učitelji nisu domislili tih komponenata duhovnoga aspekta, kao i mnogih drugih, jer im nisu bile sugerirane, ali ne možemo pretpostaviti da im nisu važne.

Istraživanje o konkretnim očitovanjima duhovnoga aspekta kao komponente ocjelovljenja odgoja i obrazovanja (*ljubav; biti; kreativnost ili stvaralačka djelatnost; empatijsko razumijevanje učenika; intelektualne i karakterne osobine; otvorenost, prihvaćanje sebe i drugog; smisao i mudrost; razumijevanje; odgovornost; sloboda;*

moralnost) u iskazima učitelja (N = 204) pokazuje da su u najvećoj mjeri prisutni *ljubav i biti*.

Zaključak

Odgoj i obrazovanje uključuju i duhovni aspekt kao jednu od komponenta jer njegova konkretna očitovanja utječu na sve ostale čimbenike u odgojno-obrazovnom procesu. Taj je proces u svojoj mikrostrukturi određen učiteljem, učenikom, sadržajem te odgojno-obrazovnom svrhom sadržaja i vremenskom dimenzijom (Bežen, Budinski i Kolar Billege, 2012.). Suvremeni odgoj i obrazovanje mora i učeniku i učitelju omogućiti razvoj kreativnosti i stvaralačke djelatnosti, otvorenosti i prihvaćanja samoga sebe i drugoga, razumijevanje, odgovornost i slobodu, a sve u okviru konkretnoga očitovanja duhovnog aspekta koji opisujemo kao *ljubav*. Navedene sastavnice prepoznamo u iskazima učitelja kao konkretna očitovanja duhovnoga aspekta u provedenom istraživanju. Za očekivati je da će učitelji sustavnom metodičkom provedbom omogućiti učenicima razvoj duhovnoga aspekta u područjima koja su evidentna u njihovim iskazima, a to je ljubav prema učenicima i prema poučavanju. Ljubav je intrinzični pokretač i dobro je polazište za izbor učiteljskoga zvanja i ustrajanje u tom zvanju. Tijekom formalnoga obrazovanja i stručnoga usavršavanja važno je ponuditi učiteljima sadržaje koji, uz druge aspekte profesionalnoga razvoja, omogućuju razvijanje i duhovnog aspekta – kao komponente ocjelovljenja odgoja i obrazovanja – kako bi njezina konkretna očitovanja posredovali učenicima.

Literatura

- Amen, D. G. (2003.). *Liječenje hardwerea duše: uspostavom bolje veze mozak-duša osigurajte kvalitetu života, ljubav i duhovni razvoj*. Zagreb: V.B.Z.
- Arhiva stručnih skupova Agencije za odgoj i obrazovanje, <http://ettaedu.azoo.hr/Strucni-SkupoviTip/StrucniSkupovi.aspx?tid=1>, pristupljeno 17. ožujka 2017.
- Baloban, J. (1995.). *Djelovanje Crkve u novim društvenim okolnostima*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Berdjajev, N. (1985.). *Duh i realnost*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Bežen, A. (2008.). *Metodika. Znanost o poučavanju nastavnog predmeta*. Zagreb: Učiteljski fakultet i Profil.
- Bežen, A., Budinski, V. i Kolar Billege, M. (2012.). Što, zašto, kako u poučavanju hrvatskoga jezika. Zagreb: Učiteljski fakultet i Profil.
- Bratanić, M. (1997.). *Susreti u nastavi: Mikropedagoški pristup*. Zagreb: Školska knjiga.
- Collins, F. (2008.). *Božji jezik*. Zagreb: Profil International.
- Coreth, E. (1986.). *Was ist der Mensch? Grundzüge philosophischer Anthropologie*. Innsbruck: Tyrolia-Verlag.

- Čudina-Obradović, M. (2008.). *Da sam ja učitelj-ica*. Zagreb: Učiteljski fakultet, Zagreb.
- Delors, J. (1998.). *Učenje – blago u nama*. Zagreb: Educa.
- Golub, I. i Paar, V. (2006.). *Skriveni Bog*. Nove dodirne točke znanosti i religije. Zagreb: Teovizija.
- Halbfas, H. (1982.). *Das dritte Auge, Religionsdidaktische Anstöße*. Düsseldorf: Patmos.
- Hoblaj, A. (2006.). Riječ gosta urednika. *Dijete i društvo: Časopis za promicanje prava djeteta*, 8(2), 389.
- Hrvatski jezični portal, http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=ff5mXRk%3D, pristupljeno 8. ožujka 2017.
- Ivančić, T. (2006.). Duhovnost djece. *Dijete i društvo* 8(2), 431-432.
- Ivančić, T. (2006.a). *Dijagnoza duše i hagioterapija*. Zagreb: Teovizija.
- Ivančić, T. (2006.b). Duhovnost djece. *Dijete i društvo* 8(2), 431-432.
- Jakovljević, M. (Ur.) (2010.). *Duhovnost u suvremenoj medicini i psihijatriji. Dileme i izazovi*. Zagreb: Pro Mente.
- Jurić, K. A. (2006.). Profil hrvatskog učitelja/odgojitelja u službi promicanja duhovne dimenzije u odgojno-obrazovnim ustanovama. *Dijete i društvo: Časopis za promicanje prava djeteta*, 8(2), 527-533.
- Kandel, E. (2007.). *Auf der Suche nach dem Gedächtnis. Die Entstehung einer neuen Wissenschaft des Geistes*, München: Siedler Verlag.
- Kandel, E. (2012.). *Das Zeitalter der Erkenntnis: Die Erforschung des Unbewussten in Kunst, Geist und Gehirn von der Wiener Moderne bis heute*. München: Siedler Verlag.
- Lipton, B. H. (2007.). *Biologija vjerovanja. Znanstveni dokaz o nadmoći uma nad materijom*. Zagreb: TELEdisk.
- Mandarić, B. V. i Razum, R. (2015.). *Važnost odgoja u današnjem svijetu. Doprinos vjeronauka odgojnom djelovanju škole*. Zagreb: Glas Koncila.
- Matulić, T. (2006.). Prevladavanje sukoba između znanja i odgoja, u: M. Polić (ur.), *Filozofija i odgoj u suvremenom društvu*, str. 197–231. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
- Miljković, D. i Rijavec, M. (2008.). Spirituality, Life Aspiration and Well-being. U: G. L. Lasker i K. Hiwaki (ur.), *Personal and spiritual development in the world of cultural diversity*, Vol.5. (str. 45-50) Ontario: The International Institute for Advanced Studies in Systems Research, Informatics and Cybernetics.
- Morin, E. (2001.). *Odgoj za budućnost*, Zagreb: Educa.
- Park, N. (2004.). Character Strengths and Positive Youth Development, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 591, 40-54.
<http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0002716203260079> (pristupljeno 14. ožujka 2017.)
- Pastuović, N. (2012.). *Obrazovanje i razvoj: Kako obrazovanje razvija ljude i mijenja društvo, a kako društvo djeluje na obrazovanje*. Zagreb: IDIZ i UFZG.
- Pavlović, P. V. (1932.). *Ličnost i odgoj*, Zagreb: Tipografija.
- Razum, R. (2007.). Odgojno djelovanje suvremene škole: izazovi i mogućnosti za religiozni odgoj. *Bogoslovska smotra*, 77 (4), 857–880.
- Schepens, J. (2007.). Duhovnost vjeroučitelja. *Kateheza*, 29 (1), 54-63.
- Sović, I. (1992.). Darovi učitelja u domovini Hrvatskoj, *Obnovljeni život*, 47(5), 485-493.
- Vodič kroz Hrvatski nacionalni obrazovni standard za osnovnu školu*. (2005.). Ministarstvo znanosti obrazovanja i sporta; Zagreb.

Vukasović, A. (2008.). Teleologijsko i aksiologijsko utemeljenje odgoja u ozračju hrvatske odgojne preobrazbe. *Obnovljeni život*, 63 (1), 35-46.

Vukasović, A. (2010.) Odgojna preobrazba u teleologijskom i aksiologijskom ozračju. *Odgojne znanosti*, 12 (1), 97-117.

Vukasović, A. (2013.). Reafirmacija odgoja – alfa i omega pedagoškoga preporoda. *Obnovljeni život*, 68 (2), 253-262.

Zohar D. i Marshall, I., (2002.). *Duhovna inteligencija – suštinska inteligencija*. Zagreb: V. B. Z.

Spiritual Aspect as an Integral Component of Education

Summary

The theoretical part of this paper points out that education, among other things, includes spiritual aspect as well. All the considered elements (love, creativity, empathy, openness, meaning, wisdom, morality, freedom, responsibility, acceptance, etc.) are components of a wider social, cultural and natural context, and in this paper they have been considered as components of the spiritual aspect related to education.

Particular manifestations of the spiritual aspect as one of the integral components of education, are recognized in teachers' statements (N=204) within the answers to the questions about choosing a career in teaching and persevering in that profession. The obtained results show that for the majority *love* (towards children and teaching) is an incentive for choosing and persevering in teaching profession.

Keywords: spirit, spiritual aspect, education, teacher